

Dabizha V. The communication component of civil society formation in the modernization condition of nowadays Ukraine

Article deals with the problem of communication components in the formation of civil society in Ukraine.

Keywords: *communication, political communication, information, government, civil society, global society.*

УДК 321:340.125(477)

Дмитренко Степан Петрович,
кандидат політичних наук, доцент кафедри
політології та державного управління НПУ імені М.П. Драгоманова

ПРАГМАТИЗМ ЯК ІДЕОЛОГІЧНА ОРІЄНТАЦІЯ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ПОЛІТИЦІ

Проаналізовані особливості прагматичного підходу до формування сучасних ідеологій. Розглянуті особливості ідеологічного виміру сучасної української політики

Ключові слова: *прагматизм, ідеологія, політика.*

Уперше термін «ідеологія» використав французький філософ Д. де Трасі 1803 року у роботі «Проект елементів ідеології», визначаючи ним науку про виникнення та функціонування ідей. Сучасна наука стверджує, що класичні ідеології виникли і сформувалися протягом останніх п'ятисот років. Найпоширенішими з них називають лібералізм (неолібералізм), консерватизм (неоконсерватизм), соціал-демократію, комунізм та фашизм. Останнім часом до них додають анархізм, анархо-синдикалізм, технократизм, екстремізм та інші новітні прояви доволі впливових ідеологічних рухів та ідей, які значною мірою зумовлюють сучасний розвиток людства.

Прагматизм, або, на думку його засновників, прагматичний метод до вивчення спочатку філософського, а потім соціального, політичного, економічного та ін., аспектів розвитку суспільства починає свій розвиток із другої половини ХІХ століття. Попри все розмаїття підходів до цього напрямку, прагматизм постає як ідеологічна установка згідно з якою проробляється певна проблема та висувуються шляхи її вирішення.

Теоретичну базу для дослідження прагматичного розуміння сучасних ідеологій започаткували: Р.Барт, Д.Белл, З.Бжезінський М.Вебер, Т.Парсонс, К.Мангейм, Г.Моргентау та ін. Значний науковий доробок у вивчення прагматичних засад функціонування класичних та сучасних ідеологічних моделей мають українські учені В.Андрущенко, О.Бабкіна, М.Головатий, В.Лісовий, М.Михальченко та ін.

Тож спираючись на ґрунтовну теоретичну базу у розробці зазначеної проблематики, мету статті автор бачить у спробі аналізу прагматичної складової у формуванні та функціонуванні ідеологічного виміру сучасної української політики.

Ідеологія (від грецьк. *idea* – поняття, ідея і *logos* – учення) – система переконань та ідей, поглядів на суспільство та його політичне життя, яка відображає ідеали, світогляд, інтереси, умонастрої людей, класів, соціальних верств, політичних партій та громадських рухів, а також охоплює цінності, нормативні й цільові схильності та способи їх досягнення [4, с. 319-320]. Наукове середовище у період розквіту ідеологій трактує їх як ідейну, загальнокультурну, ціннісну основу усіх революцій нової та новітньої доби; як систему символів і структур які виступають оформленою реакцією на соціальне напруження в суспільстві (за З.Фрейдом це і симптом і ліки від хвороб суспільства); і, зрештою, у середині ХХ століття у теоріях Д.Белла, З.Бжезінського та Ф.Фукуями, виникає думка про кінець ідеологій. На сьогодні: «Існує декілька сучасних концепцій ідеології зокрема: 1) «розширювана» (Т.Парсонс) – трактує ідеологію як систему цінностей конкретного

суспільства, яка виступає як універсальні орієнтації соціально-політичної діяльності; 2) «директивна» (марксизм) вважає ідеологію одним із різновидів наукового знання, який у системній формі науково обґрунтовує прагнення соціальних класів до політичної влади; 3) «культурологічна» (М.Вебер, К.Мангейм) яка вважає ідеологію важливим елементом не тільки політичної, а й загальної культури» [4, с. 320].

Видається, що таке розмаїття підходів до феномену ідеології у науковій літературі зумовлене скоріше різницею у теоретико-методологічних підходах до її пояснення, ніж незгодою у розумінні її основних рис. Саме тому український учений С. Гнатюк пропонує таке узагальнююче визначення для ідеології. Ідеологія – це одна з форм суспільної (вужче – політичної) свідомості, яка виступає як концептуально оформлена (і нерідко теоретично обґрунтована) система уявлень, оціночних суджень, ідей тощо, що відображає інтереси та світогляд людей, соціальних груп, партій, держави та інших суб'єктів політичного процесу [2, с. 123-124].

Прагматизм (від греч. прагма – справа, дія) – філософська течія, яка виникла наприкінці XIX ст. у США. Основні ідеї цього напрямку сформулював Ч. Пірс. Подальшого розвитку прагматична теоретична модель здобула у роботах У. Джемса, Дж. Дьюї, та ін. У філософському вимірі прагматизм від початку свого виникнення відмовився від ряду засадничих ідей попереднього філософського знання. З точки зору його adeptів необхідно було провести «реконструкцію філософії» яка полягала у тому, що остання мала стати не роздумом про основи буття і пізнання, а загальним методом вирішення тих проблем, які постають перед людьми в різних життєвих ситуаціях. У своїй лекції «Що таке прагматизм?» У.Джеймс пояснює суть свого вчення так: «Як вдало висловився молодий італійський прагматист Папіні, він розташований посеред наших теорій як коридор у готелі. Численна кількість номерів виходить у цей коридор. В одній кімнаті ви знайдете людину, яка пише атеїстичний трактат, у якійсь іншій людина молиться на колінах про подання віри і сили, у третій – хімік досліджує властивості тіл, у четвертій – обдумується якась схема ідеалістичної метафізики, у п'ятій доводиться неможливість метафізики. Але коридор належить усім, усі повинні користуватись ним якщо хочуть мати зручний шлях щоб виходити і заходити до своїх кімнат» [1].

У цьому контексті, в своїй версії прагматизму Дж. Дьюї, ставлячи завдання вдосконалення та реконструкції соціального досвіду і досвіду взагалі намагався вирішити питання про способи такої реконструкції за допомогою прагматичного методу. Він передбачає такі етапи: передусім необхідно встановити специфіку проблемної ситуації; потім необхідно висунути гіпотезу або план її рішення; після цього необхідно теоретично простежити усі можливі наслідки пропонованого рішення, а далі настає період його реалізації і експериментальної перевірки. Жодне рішення не повинне виходити з якихось заздалегідь прийнятих рецептів і перетворюватися на догму, навпаки, воно повинне визначатися та коригуватися специфікою ситуації.

З погляду сьогодення політичний прагматизм – це теорія про доцільну діяльність людини, важливими принципами якої є: справа, потреба у практичних діях, матеріальний інтерес, вирішальна роль волі у здійсненні політичного курсу [5, с. 616]. Серед головних позитивних характеристик політичного прагматизму сучасні дослідники відзначають необхідність шукати та втілювати оптимальні шляхи вирішення поточних та стратегічних політичних завдань; опиратися на обґрунтовані, зважені, збалансовані рішення, дотримуватися базових засад демократичних цінностей з урахуванням національних особливостей політичного життя суспільства та ін. У своїй теорії прагматизму та політичного реалізму Г.Моргентау пояснює цю позитивну сутність сучасного прагматичного підходу об'єктивним вибором між набором моральних принципів відірваних від політичної реальності та іншим набором принципів, вироблених у відповідності з реальністю та на основі конкретних обставин та часу.

Такі погляди мають підтримку у багатьох адептів прагматичного підходу до конструювання та втілення ефективних ідеологічних моделей. У рамках культурологічної концепції існує думка про ідеологію як про несправжню, теоретично «зконструйовану» реальність. К. Мангейм вважав, що ідеологія це викривлене відображення соціальної дійсності, яке відображає інтереси певних груп і класів, які прагнуть зберегти існуючий порядок. У роботі «Міфологія» яка вийшла ще у 1957 р., Р. Барт пропонує об'єднати міф і ідеологію, називаючи останню введенням до історичної практики певної міфічної конструкції, яка відповідає чи відображає реальні соціальні інтереси. Таким чином для розуміння та пояснення реальності використовують «не реальність» яка і визначає проекцію розвитку конкретного суспільства.

У цьому зв'язку цікавим є підхід до розвитку ідеологічних моделей у сучасному світі висловлений російським ученим та політиком Є.Примаковим на міжнародній конференції «Росія у світі сили ХХІ сторіччя». На його думку, загально усталені ідеї, образи, уявлення про ту чи іншу сучасну державу впливають на її міжнародну та внутрішню політику не менше ніж гроші, зброя чи економічні або фіскальні можливості тих держав. Є.Примаков пропонує до дискусії три принципи: по-перше – неправильно вважати, що після закінчення холодної війни, політика (як внутрішня так і зовнішня) не зазнає впливу ідеології. Змінились тільки характер і форма такого впливу, але він сам нікуди не подівся; по-друге – лібералізм, консерватизм і соціалізм зберігаються як три найбільш значущі ідеології. Однак, у сьогоденних умовах вони зазнають значних впливів політичних компромісів, ідеологічних зближень і союзів, залишаючись при цьому однією із підвалин політичного життя будь-якої держави; по-третє – унаслідок вищезазначених процесів політики чи політичні групи які асоціюють себе з певною ідеологією, далеко не завжди розуміють та відображають її зміст. Проте це не означає необхідності відмежовувати ідеологічні моделі. Розвиток сучасних комунікацій, тісна інформаційна, економічна, культурна інтеграція робить це неможливим і не потрібним, адже наслідком сучасного розвитку може стати ще тісніше зближення або взаємопроникнення ідеологічних пріоритетів. Для вирішення цієї проблеми Є.Примаков пропонує класичний прагматичний підхід – шукати оптимальні форми взаємодії та взаємодоповнення вже існуючих ідеологічних моделей.

Отож, ідеологія не існує поза політичною практикою та управлінням суспільством. У своєму істинному сенсі вона не може бути не прагматичною, оскільки є інтегративним феноменом раціонального, інтелектуального, теоретично обґрунтованого, і, разом з тим, ірраціонального, емоційного, вольового аспектів політики та суспільного життя. У сучасних політичних реаліях вона надає політиці ціннісний зміст, спрямовує її до вибору мети, пропонує рамки та способи реалізації цієї мети. Ідеологія об'єднує людей у певні ідеологічні, соціальні, політичні групи, які виступають важливою силою у внутрішній, а іноді і зовнішній політиці. Таким чином ідеологія є одним із визначальних компонентів в організації державного устрою та суспільного життя. Її прагматизм полягає у тому, що ідеологічна установка згідно з якою проробляється проблема та висувуються шляхи її вирішення повинна пропонуватись тільки у відповідності до реальних потреб суспільства. Успіх класичних ідеологій – лібералізму, консерватизму чи сучасної соціал-демократії полягає у їх прагматичному, зрозумілому та реально досяжному суспільством способі і рівні життя.

Наприкінці минулого століття, під впливом складних процесів зламу старої державної, економічної структури, ідеологічна складова вітчизняного політичного простору була серйозно дискредитована, а її завдання та зміст часто трактувались як маніпулятивні схеми для збереження чи отримання влади політичними елітами. Відтоді в Україні цей напрямок соціокультурної, світоглядної, ціннісної та практично-партійної діяльності розвивався спонтанно, часто на потребу конкретної політичної ситуації, а тому без необхідної глибокої інтелектуальної розробленості. Український дослідник В. Лісовий зазначає: «Ідеології призначені об'єднувати людей у суспільства, суспільні верстви і т.д. але це призводить до того, що певні інтереси, особливості світорозуміння, ілюзії та упередження

тих спільнот, в які ідеологія об'єднує людей, неминуче визначають і зміст самої ідеології. Тобто ідеології дивляться на світ тільки своїми власними очима, і будь-який інший погляд їм здається неприйнятним і хибним» [3, с. 60-61].

Чи не тому ідеологічна палітра сучасної України різнобарвна та представлена низкою ідеологічних моделей замкнених у рамках партійних програм. На тлі апатичного ставлення більшості українців до основних ідеологічних моделей, їх практична реалізація не обов'язкова як для носіїв цих ідеологій так і для виборців, які підтримали політичну силу, а відтак – певну ідеологічну модель. Як наслідок, в Україні немає жодної ідеологічної формули, яка б мала загальнонаціональне консолідуюче чи мобілізуюче значення. Багато українських дослідників називають це політичною анемією – проміжною фазою суспільного розвитку, коли старі цінності, моделі соціальної поведінки, ідеологічні настанови вже дискредитовані, а нові, або неактуальні, або ще не сформульовані, або не відповідають суспільним запитам.

Ці процеси відбуваються на тлі кризових явищ у загальнокультурному, моральному та ціннісному вимірах українського суспільства. Спираючись на дослідження українські учених пропонуємо виділити серед них:

- фактичну відсутність моральних авторитетів (як серед представників влади, так і серед найближчого оточення чи соціального середовища загалом);
- дефіцит горизонтальних зв'язків у суспільстві, соціальної солідарності, взаємна недовіра, замикання на «своєму» професійному чи соціальному рівні (родина, колеги, сусіди);
- високий рівень відчуженості між владою та суспільством, і, як наслідок, низький рівень довіри та скептичне ставлення до влади у цілому та до конкретних державних службовців як на місцевому, так і на регіональному та загальнодержавному рівнях. У цих умовах побутова мораль залишається чи не єдиним значущим соціальним стрижнем, який витримує впливи щодо девальвації свого змісту та завдань.

Зберегли свою значущість і значні патерналістські настрої минулого, які у сучасних умовах трансформувалися в обов'язкові соціальні обіцянки та гарантії у всіх партійних програмах, виборчих гаслах, політичних обіцянках. Паралельно із цим, активно пропагуються ідеали постмодерних суспільств, західного способу життя, ліберальних моделей розвитку суспільства та функціонування економічного середовища. Активно формуються і ідеологеми національно-патріотичного змісту. Однак, не зважаючи на їх важливість в українському ідеологічному спектрі, на думку автора і до сьогодні вони не є повністю сформованими, конкретизований набір їх елементів відсутній, чітких змістовних наповнень вони не мають ні на політичному, ні на електоральному, ні на інтелектуальному рівні. У політичній площині помітні тільки деякі їх елементи, як видається найпростіші, зрозумілі для гасел чи влучних визначень та такі, що не потребують значного інтелектуального наповнення.

Багато українських учених пояснюють суть ідеології прагматизму у започаткованому ще М. Драгомановим баченні цього процесу через збереження традиційних цінностей народу, захисті його історії, родини, власності. У найзагальнішому плані будь-яка загальнонаціональна (чи партійна, авт.) ідеологія має містити вичерпні, структурно прості і по можливості привабливі для всіх членів суспільства відповіді на низку фундаментальних питань національного буття, серед яких найважливішими видаються такі:

- фіксація витоків, місця та ролі нації у глобальній історичній ретроспективі, а звідси – у сьогоdnішньому світі;
- обґрунтування загальносуспільної стратегії розвитку і вектора поступу, створення привабливого для громадян образу лінії минуле – майбутнє;
- легітимація політико-правового устрою, держави, владних інститутів, обґрунтування їхнього права на керування суспільством й зовнішню репрезентацію нації;

- визначення та легітимація духовно-етичного та ідейно-орієнтаційного простору в якому має відбуватися політичний процес та повсякденний суспільний дискурс;

- узгодження загальнонаціональних цінностей та інтересів із загальнолюдськими, з одного боку, із цінностями та інтересами соціальних та етнічних груп суспільства – із іншого;

- визначення і пропаганда предметів соціальної гордості, до яких насамперед потрібно віднести: а) історичні події, впливи та розвій культур та цивілізацій, чи навпаки, їх наслідування; б) пантеон видатних (загальнонаціонального та світового масштабу) постатей – українців/вихідців з України/не українців, які працювали в українському лоні; в) наукові та культурні надбання, пам'ятки та цінності, впливи на інших, сьогоdnішній потенціал, можливості дальшого розвитку; г) ексклюзивні економічні напрями, вироби, високі технології тощо; е) спортивні досягнення [2, с. 150].

Тож у підсумку, можемо відзначити, що на сьогодні український ідеологічний вимір політики не має ознак справжнього прагматичного поступу. В українській ідеологічній площині ще не сформовані усі три рівні реалізації політико-ідеологічних моделей. На теоретико-концептуальному рівні, де мають формуватися головні положення які розкривають найбільш значущі інтереси і ідеали соціальних спільнот, нації і держави у цілому, немає узгодженої, повністю сформованої, інтелектуально наповненої, і, найголовніше, адекватної політичним, соціальним світоглядним та ін., сподіванням конкретних соціальних спільнот та суспільства загалом ідеологічної моделі. Ця проблема існує як на рівні партійних ідеологій так і на рівні загальнонаціональної ідеології.

На програмно-політичному рівні, де розробляються програми, маніфести, гасла що складають ідейно-політичну основу для прийняття політичних рішень, орієнтації та стимулювання принаймні політичної поведінки громадян, діє принцип – «хапай усіх», який спонукає до створення програмно-політичних та агітаційних продуктів, які підходять будь-кому і тільки на виборчий період, оскільки у між виборчий час суспільної вимоги на реалізацію ідеологічних завдань нема.

На практичному рівні, де визначається ступінь засвоєння громадянами мети та принципів ідеології та її характер у різних формах політичної діяльності, панує вже згадувана анемія у сприйнятті ідеологічних пропозицій на тлі практичної відсутності не просто привабливої, а інтелектуально спроможної та суспільно прийнятної ідеологічної моделі.

Таким чином, формування прагматичних ідеологічних моделей, які сформуують консолідовану мету розвитку суспільства та держави на загальнонаціональному рівні та запропонують шляхи її реалізації у програмно-партійній площині – залишається нагальним завданням інтелектуального, політичного та суспільного середовища України.

Література:

1. Джемс У. Что такое прагматизм [Електронний ресурс] / Джеймс У. – Режим доступу: <http://www.philosophy.ru/library/james/pragma.html>
2. Здіорук С.І. Гуманітарна політика Української держави в новітній період. / С.І.Здіорук. [Монографія]. – К.: НІСД, 2006. – 403с.
3. Лісовий В. Культура – ідеологія – політика / В. Лісовий. – К. 1997. – 352 с.
4. Пахарев А. Ідеологія / А. Пахарев // Політологічний словник: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М.Ф. Головатого, О.В. Антонюка]. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.
5. Чижова О. Прагматизм політичний / О. Чижова // Політологічний словник: [навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. М. Ф. Головатого, О. В. Антонюка]. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.

Дмитренко С. П. Прагматизм как идеологическая ориентация в современной украинской политике

Проанализированы особенности прагматического подхода к формированию современных идеологий. Рассмотрены особенности идеологического спектра современной украинской политики.

Ключевые слова: прагматизм, идеология, политика.

Dmytrenko S. Pragmatism as an ideological orientation of the modern Ukrainian politics
Author has analyzed peculiarities of pragmatic approach to the modern ideologies. Some peculiarities of ideology of modern Ukrainian politics have been examined.

Keywords: pragmatism, ideology, politics.

УДК 321.02.(=144.16):164.032

Кубрак Олена Вікторівна,
аспірантка кафедри політичних наук НПУ імені М. П. Драгоманова

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ЦІННОСТІ: СТАН І ДИНАМІКА УТВЕРДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Здійснено аналіз політичних цінностей Європейського союзу та джерело їх походження, а також визначено притаманність європейських цінностей українському суспільству.

Ключові слова: європейські політичні цінності, євроінтеграція, самовизначення, демократія, свобода слова.

Не зважаючи на те, що євроінтеграційний курс в Україні супроводжується складнощами в соціально-політичному та економічному житті, законодавче поле української держави останні кілька років формувалось за європейським вектором зовнішньої політики.

Підтвердженням цього слугує одна із засад Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» (від 01.07.2010 р.), в якій йдеться про «забезпечення інтеграції України в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі» [1].

Однак, незважаючи на те, що орієнтація на входження в Європейський Союз визначена законодавчо й підтримується значною частиною українського суспільства, трансформація усіх сфер його життя згідно з цінностями європейської спільноти відбувається вкрай повільно. За цих умов коли українська держава і українське суспільство вкрай потребують корінної трансформації власного соціально-політичного життя надзвичайно актуально постає проблема осмислення сутності та змісту стандартів європейської співдружності, механізмів їх упровадження у життя є доконечною потребою.

Українські науковці досліджують широке коло напрямків євроінтеграційного поступу України: політичні, економічні, безпекові та інші переваги; зміст і механізми політичних перетворень у контексті демократизації влади, розвитку громадянського суспільства; інформаційної, соціальної політики, культури, освіти і науки та їх законодавчого забезпечення; соціального діалогу і взаємодії держави з громадськістю; регіонального управління та місцевого самоврядування, адаптації державної служби, підготовки і перепідготовки державно-управлінських кадрів тощо (Є. Головаха, В. Луговий, В.Малиновський, Т. Мотренко, М. Пірен, Н. Протасова, І. Розпутенко, Г. Ситник, Ю. Сурмін, С. Телешун, С. Хаджирарева, С. Чукут, Ю. Шаров, М. Шульга та інші) [3].

Мета цієї статті – проаналізувати сутність і зміст загальноєвропейських політичних цінностей, що забезпечуються міжнародним правом і є основою партнерства з Українською державою, а також стан і динаміку їх утвердження в Україні.